

Vanad udmurdi kombed taaselustatakse kõigepealt linnades

Intervjuu Galina Gluhhovaga

Agnes Neier

Eesti Kirjandusmuuseum

agnes.neier@kirmus.ee

Käesoleva aasta maikuu lõpuni töötab Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakonnas külalistedlasena udmurdi folklorist Galina Gluhhova. Praegune Udmurdi Riikliku Ülikooli Udmurdi, soomeugri ja ajakirjanduse instituudi dekaan on siin seoses Hõimurahvaste projektiga “Sanditamine udmurdi kultuuris”. Galina peamised uurimishuvid on seotud udmurdi ja soome-urgi folkloori, kalendrikombestiku, mütoloogia ja udmurdi kirjandusega.

Tere! Olete Kirjandusmuuseumis külalistedlasena mai lõpuni. Mis teid siia tõi?

Praegu tulin siia hõimurahvaste projekti “Sanditamine udmurdi kultuuris” raames. Tegelen siin oma monograafiaga, mille käsikiri on 80% valmis ning lõpetan ta siin. Monograafias keskendun sanditamise erinevatele vormidele ja funktsioonidele. Raamat näitab udmurdi sanditamise traditsioonide rikkust ja paigutab need koos erijoontega geograafilisele kaardile. Eriti oluline on tänapäeva traditsioone käsitlev osa. Ajaga on osa praktikaid kadunud, kuid mõned kohalikud kombed on ikkagi elus, ja on oluline mõtiskleda selle üle, miks just need jäid püsima.

Olete ka varasemalt Eesti Kirjandusmuuseumis aega veetnud, mis teid tookord siia tõi?

Esimest korda olin kirjandusmuuseumis 1995. aastal koos oma juhendaja Tatjana Vladõkinaga.¹ Ja olen Eestis olnud veel Erasmus Mundus programmi raames aastatel 2015 ja 2016. Mulle alati väga meeldib siia tulla. Siin on palju teoseid, mis on ilmunud Eestis ja mujal, mis on seotud soomeugri rahvastega ja väga palju arhiivimaterjali, mis on seotud udmurtidega, mis ei ole mujal kättesaadav.

Udmurdi folklorist Galina Gluhhova. Tema artikleid on võimalik lugeda aadressidel <https://www.folklore.ee/tagused/authors/gluhhovag.htm>, <https://www.folklore.ee/folklore/authors/gluhhovag.htm> ja <https://folklore.ee/sator/wp-content/uploads/2021/11/sator22.pdf>. Alar Madissoni foto 2022.

Kuidas jõudsite folkloristika juurde ja kas oli ka teisi karjäärivalikuid?

Võibolla oli midagi, aga ma väga armastan oma kultuuri ja folkloori ja mu magistritöö oli seotud folkloristikaga. Mu esimene juhendaja oli väga tuntud udmurdi folklorist Daniil Jašin² ja pärast tema surma hakkasin õppima Tatjana Vladökina käe all, kelle juhendamise all tegin ka oma aspirantuuri.

Mis on teie peamised uurimisteedad peale sanditamise?

Ma uurin udmurdi rahvausundit, rahvakultuuri ja rahvaluulet. Minu peamised uurimused on seotud kalendrikommetega ja rahvakalendriga. Uurin ka, kuidas udmurdid elasid vanasti ja kuidas nad elavad tänapäeval; mis on muutunud, mis on jäänud samaks, mis traditsioonid jätkuvad. Uurin udmurdi kultuuri ja kombeid võrdlevalt ka teiste soomeugri rahvastega, mis on sarnasused ja mis on erinevused.

Galina Gluhhova on Eestit väisanud korduvalt. Üks varasemaid külaskäike kirjandusmuuseumisse oli koostöö raames ka aprillis 1995. Galina Gluhhova on pildil vasakul (heledas mantlis). Foto Galina Gluhhova erakogust.

Kas on siis eesti ja udmurdi kultuuride vahel palju sarnasusi?

Ma ei ole väga täpselt uurinud eesti kultuuri, aga kui loeme teadusartikleid, siis saame aru, et on palju sarnaseid asju. Nagu näiteks sanditamine. Eestlastel on kadri- ja mardipäev, meil sügise- ja talvesanditamine. Nende sisu ja funktsioonid on samad. Ja kui vaatleme iseloomu, siis eestlased on sarnaselt udmurtidele tagasihoidlikud ja mitte kuigi emotsionaalsed inimesed.

Aga kas on suur erinevus udmurdi enda kultuuri sees, mineviku ja oleviku vahel?

Väga raske on üheselt vastata. Täna võime öelda, et surnutega seotud kombed ja esivanemate kultusega seotud kombed elavad paremini kui teised, nad ei ole ajas nii palju muutunud. Aga kui võtame kombed, mis on seotud pere või kalendriga, siis on näha väga suuri muutusi. Kuigi kalendrikombestik ja -pühad on tänapäevani säilitanud vanimaid elemente rituaalide kõigil tasandil: tegevuses, esemetes, verbaalses ja akustilises osas ja inimesed tunnustavad vanu laule,

rituaalseid laule, mida lauldi vanasti. Aga rituaalide struktuur on muutunud, muutub see, kuidas neid läbi viiakse. Põhilised alad on siiski jäänud ja säilinud ja inimesed mäletavad seda veel. Tänapäevani on udmurdi kogukonna keskmised rituaalid, mis juhivad inimeste käitumist looduses ja sotsiaalsetes oludes.

Saan aru, et Põhja- ja Lõuna-Udmurtia vahel on üsna suur erinevus. Kas see kajastub ka kommetes?

Muidugi on erinevus põhja- ja lõuna-udmurtide vahel, mis on seotud murde ja kultuuriga. Lõuna-udmurtide kultuuris leidub rohkem laene türki kultuurist, tatarlastelt, tšuvašidelt, baškiiridelt. Põhja-udmurtidel kohtab rohkem vene kultuurist tulnud asju. Kui vaatame rahvakalendrit, siis võime aru saada, et udmurtidel oli vanasti kalendris kaks uut aastat. Mis näitab erinevust põhja- ja lõuna-udmurtide vahel. Udmurdi rahvakalendri kohaselt jagunes aasta üldjoontes kaheks osaks: uue aasta alguseks loeti nii kevadet kui ka sügist. Lõuna-udmurtidel algas uus aasta kevadel ning kevadise uue aasta algusega seotud tavandis on tänini kindlalt püsinud esimese vao ajamise kombestik (*Akaška / Akajaška / Bōdzōm nunal / Bōdzōnnal* – künnile sõit, sahapidu), mis on liitunud kristlike lihavõtetega (*Pasha / Paska / Vel'iktem*). Põhja-udmurtidel hakkas uus aasta aga sügisel ning selle ettekujutus on udmurtide rahvapärimeses säilinud fragmentaarselt. Põhja-udmurtidel on praeguseni säilinud kevad-suvise ja sügis-talvise perioodi vastavus terminite paralleelismis: *vu vōlōn sōlon* (veel seismine, ukj 19. augustil) ja *jō vōlōn sōlon* (jäl seismine, 19. jaanuaril). Nii võime oletada, et ajavahemikku suurest neljapäevast umbes augusti keskpaigani käsitleti udmurdi vanas kultuuris terve aastana. Teisisõnu loeti sügis-talvist ja kevad-suvist poolaastat iseseisvateks ajaüksusteks. Sellest, et kumbagi neist peeti eraldi aastaks, annab tunnistust ka põhja-udmurtide väljend *gužemen tolen ulōnō* (elada suvi ja talv), mis tähendab terve aasta elada (vrd vene väljendiga *skol'ko let, skol'ko zim*)³. Iga poolaastat peeti täielikuks ja terviklikuks. Kristluse vastuvõtmisega poolaastad liideti ja sügispoolaasta alguseks hakati lugema eelijapäeva. Seda võib oletada udmurdi nimetuse *Vil'* (uus) põhjal (tänapäeval seostub see terminoloogia ainult uudse-viljaga), mis otseselt viitab pärast suvist pööripäeva saabuva uue tsükli algusele.

Kas ka noored osalevad traditsioonilistes tegevustes ja rituaalides?

Tänapäeval noored inimesed osalevad, aga oli selliseid aegu, nagu näiteks nõukogude ajal, kus noored ega keegi teine ei saanud järgida traditsioonilisi kombeid. Tänapäeval on väga huvitav vaadata, kuidas udmurdi rahvakultuur käib nii, et unustatud kombed ja rituaalid taas elustuvad kõigepealt linnades ja liiguvad sealt küladesse, kus siis neid hakatakse ka uuesti tähistama.

Aga kas udmurdi keelt kõneldakse?

Sellega on väga omapärane olukord, sest lasteaedades, koolides ja ülikoolides õpetatakse, aga mõnes peres suheldakse lastega vene keeles. Selline paradoks. Aga viimase kahe aasta jooksul on hakatud rohkem ja rohkem suhtlema udmurdi keeles, linnades on vaja õppida ja õpetada udmurdi keelt. Keele kasutamine on tõusuteel.

Kas see keele olukord peegeldab ka üldisemalt väikerahvaste olukorda?

Ma ei ütleks, et neil läheb väga halvasti. Kõikides vabariikides on selline rahvuslik tee või missioon, mis on pühendatud rahvale, mille eesmärk on arendada rahvuslikku poliitikat ja keeleõpetamist ja teisi asju, mis on seotud soomeugri vabariikides nende arenemisega. Püüame kirjutada projekte väikerahvaste kultuuri ja keele säilitamiseks ja arendamiseks. Püüame ka interneti kaudu luua erilisi programme, et saaks keelt kasutada. Arvan, et Venemaal on soomeugri rahvastest udmurdid esimesed, kes kasutavad internetis oma keelt rohkem kui teised. Nüüd on meil väga suur projekt, millega teadusinstituut ja udmurdid tegelevad, see on udmurdikeelse navigaatori loomine. Ja suur projekt on ka udmurdi kõne süntesaatori loomine.

Selle projekti rajaja on udmurdi programmeerija ja insener Grigori Grigorjev. Udmurdi navigaatori aluseks on programm Jandeks (Yandex, *Яндекс.Навигатор*). Igaüks võib oma nutitelefoni navigaatoris valida udmurdi häälseade. Mehehäääl räägib udmurdi kirjakeelt, naisehäääl lõnaudmurdi dialekti. Kõnesüntesaator on kättesaadav udmurdi keelekorpusel saidil (<http://udmcorpus.udman.ru/home>). Siin saab sisestada udmurdikeelse teksti, mõne hetke pärast ilmub kõnefail. 2022. aastal kavatakse Grigori seda viimistleda, et kõne oleks võimalikult eluline ja loomulik.

Mis on plaanis pärast siinveedetud aega?

Tahan edasi tegeleda rahvakultuuri uurimisega ja rohkem töötada udmurdi mütoloogia sõnastikuga ja mütoloogia teemaliste artiklitega.

Aitäh!

Kommentaariid

¹ Tatjana Vladõkina / Tatiana Vladukina (vn Татьяна Владыкина, s 1953) on udmurdi folklorist ja mütoloogiauurija.

² Daniil Jašin (vn Даниил Яшин, 1929–1988) oli udmurdi folklorist, pedagoog ja kirjanik.

³ Otsetõlkes: kui palju aastaid, kui palju päevi; tähendus: pole ammu näinud.

ABOUT US

Old Udmurt customs are first reviewed in cities

Interview with Galina Glukhova

Udmurt folklorist Galina Glukhova works as guest researcher at the Department of Folkloristics of the Estonian Literary Museum from 21 February to the end of May 2022. The current dean of the Institute of Udmurt Philology, Finno-Ugric Studies and Journalism of the Udmurt State University is in Tartu in connection with the kindred people's project "Mumming in Udmurt Culture". Glukhova's main fields of interest are related to Udmurt and Finno-Ugric folklore, calendrical traditions, mythology, and Udmurt literature.

Interview with the Udmurt researcher was conducted by Agnes Neier.